

פרס בן-צבי, תשנ"ה

מערכת 'פעמים' שמחה לברך את ד"ר נסים יושע על קבלת פרס בן-צבי לחקר קהילות ישראל במזרח לשנת תשנ"ה.

נימוקי השופטים

פרס יצחק בן-צבי לחקר קהילות ישראל במזרח לשנת תשנ"ה ניתן לד"ר נסים יושע על חיבורו: מיתוס ומטאפורה – הפרשנות הפילוסופית של ר' אברהם כהן הירירה לקבלת האר"י, ירושלים תשנ"ד. חיבורו של ד"ר יושע נמצא על-ידי חברי ועדת הפרס לראוי לפרס בן-צבי על שום היותו מחקר מופת בתחום ההיסטוריה של הרעיונות, מחקר המושתת על עבודה פילולוגית חרוצה.

ד"ר יושע מאיר את התופעה החברתית-התרבותית של קליטת הרעיונות הלוריאניים במרחבי תפוצות ישראל, שבמקדן המרכז היהודי התוסס של אמשטרדם, במאה ה-17. הוגים ואסכולות של עיון, בארץ-ישראל, באיטליה, ובעיקר בהולנד, עולים באמצעות מחקרו הקפדני של ד"ר יושע את משנתו של אחד ממנהיגי הרוחניים של הקהילה באמשטרדם, מן הדמויות המקוריות של אותו זמן, ר' אברהם כהן הירירה. הירירה היה סוחר שנדד בין איטליה ואנגליה והשתקע באמשטרדם, אחרי שניפדה על-ידי סולטאן מרוקו, משבי בן חמש שנים בידי אליזבת מלכת אנגליה. את קורות חייו של הירירה, כמו גם חיבור שלו שנחשב אבוד, שיחזר ד"ר יושע, ותיקן מוסכמות שגויות ששבו והועתקו במחקרים מזה שנים, באמצעות חיפושים שקדניים בארכיונים באירופה, בשערי ספרים שונים ובבית הקברות בהולנד.

הירירה, מסתבר, ראה עצמו חלק מן ה'אומה' (nacion) היהודית-הספרדית ואת מנחתו לבני ה'אומה' הביא, לפי יכולתו ועניינו, בקרבו אליהם את תורת האר"י בעולם המושגים שלהם. הוא כתב בעבורם בספרדית שני חיבורים: 'בית אלוהים' ו'שער השמים'. חיבורים אלו מעמידים את הקבלה, לפני אנוסים וצאצאיהם ששבו ליהדות, לא רק בלשונם של השבים ליהדות מתוך תרבות ספרד אלא גם בעולם המונחים שלהם: זה הרנסנסי, המציע אמת משותפת לכל האנושות, תוך מתן דגש מיוחד לחשיבות המסורת היהודית; וזה הפילוסופי, הניאוראפלאטוניסטי, המציע אינטרפרטציה שכלתנית לקבלת האר"י. ביסוד הספר עומדת עבודת תרגום קפדנית, שהכין ד"ר יושע לחיבוריו של הירירה. באמצעות עבודה זו, המצויה עדיין בכתובים, בחן ד"ר יושע את המונחים העיוניים שהירירה השתמש בהם על רקע עולם ההגות של המאה ה-17 וליבן את משמעות הרעיונות של מחברם. הוא מעמיד על ייחודו של הירירה בכך: שהיה נטוע בעולם המושגים של ההגות הנוצרית של המובילים בחכמי הרנסנס ותלמידיהם, שהיה מושפע כמותם מחיבוריו של ההוגה בן המאה ה-13, תומס אקווינאס, ועל הדרך שבה התכוון הירירה להביא את קוראיו מתוך עולמות אלו, המשותפים גם להם כמשכילים בני זמנם, אל אמונת היהדות ואל הקבלה.

ד"ר יושע בוחן את פרשנותו השכלית של הירירה למשנת האר"י לא רק לגופה אלא גם בהקשריה: בזיקתה לקבלת האר"י – בחינה שבצידה הבנות חדשות במשנת האר"י וגוריו, ובהשפעתה על הבאים אחריה, ובעיקר על שתי צבי על החסידות ועל שפינוזה. ד"ר יושע מבהיר כי אכן ראוי לכנות את הירירה בשם אבי המפרשים את היסודות המיתיים בקבלת האר"י בדרך המשל; הראשון, וכמעט האחרון המפרש קבלה זו בכלים אפלאטוניים ורנסנסיים. בדרך הסבלנית שפתח ד"ר יושע את 'שער השמים' ו'בית אלהים' באמצעות תרגומו ומחקרו, הלך הוא גם בהרצאת דבריו בחיבורו; הרצאה נדיבה ומפורטת של איש חינוך, הפותח שערי תשובות לקוראים, שלעיתים אינם יודעים מהיכן להתחיל לשאול, על אודות השפע המונח לפנייהם ועל הקשריו ההיסטוריים והתרבותיים. בעיון רב-ממדי, הפרוס על מרחבי מקום וזמן, הוא מוליך את קוראיו בנתיבים העיקריים

של הדיון, שהם נתיבי ההגות, בעודו מכנס לנתיבים אלו, כבדרך אגב, מלוא חופניים של בירורים בסוגיות היסטוריות, ביוגרפיות וביבליוגרפיות.

חיבורו של ד"ר נסים ישע ראוי אפוא לפרס בר־צבי בזכות התקן המחקרי המופתי שהוא מציג לחוקרי חוכמת ישראל, בזכות תרומתו להכרת עולמם הרוחני העשיר של היהודים הספרדים במפנה ימי הביניים והעת החדשה, ובזכות היותו תשתית איתנה למחקרים נוספים בתופעות הרוחניות והתרבותיות של מפגש בין קבלה לשכלתנות בין תרבות העולם לתרבות ישראל.

על החתום, חברי ועדת הפרס לשנת תשנ"ה:

פרופ' יהודית דיסון, החוג לספרות ישראל, אוניברסיטת בר־אילן

פרופ' דניאל לסקר, החוג להיסטוריה, אוניברסיטת בר־גוריון

פרופ' דניאל קארפי, החוג להיסטוריה של עם ישראל, אוניברסיטת תל־אביב

פרופ' סטיב קפלן, החוג ללימודי אפריקה, האוניברסיטה העברית

מר אלעזר שמואלי, ירושלים

פרופ' מנחם בר־ששון, החוג להיסטוריה של עם ישראל, האוניברסיטה העברית (יור"ר)

ירושלים, ל בניסן התשנ"ה (30 באפריל 1995)

השלמות למאמר של יוסף טובי בפעמים 62

יש לחלק את קטע השירה בעמ' 29 כדלהלן:

וְחֵן עֲרָפִי יְפִיתִי

וּכְמִשְׁלוֹשׁ עֶשְׂרֵה נְפִיתִי

תּוֹרֵי זְמַר קְרָסְתִּי וְשִׁפִּיתִי

זֶהב שִׁירֵי עֲלִימוֹ חִפִּיתִי

תוספות להפניות הביבליוגרפיות:

Blachere, R. *Histoire de la Littérature Arabe des Origines à la fin du XVe siècle de J.-C.*, vols. 1-3, Paris 1952-1966. בלשר

Ch. Lyall, 'The Relation of Old Arabic Poetry to the Hebrew Literature of the Old Testament', *JRAS*, XLVI (1914), pp. 253-266. ליאל

G.D. Newby, *The History of the Jews of Arabia*, Columbia, South Carolina, 1988. ניובי

מקורות האיורים

מערכת 'פעמים' מודה לאישים ולמוסדות אשר מחיבוריהם או מאוספיהם לקוחים התצלומים שבחוברת זו. (לצד המקורות, צוינו מספרי העמודים בחוברת זו שבהם נדפסו האיורים).

ארגון פעילי המחותרת, ההעפלה, ואסירי ציון בצפון אפריקה, תל־אביב: 146, 140

דני גולדשמיד, תל־אביב: 96

דה אמיצ'יס: 66, 72, העטיפה מאחור Edmondo de Amicis, *Le Maroc*, Paris 1882

סלים פתאל, ירושלים: 106, 108, 129